

АМЕРИКА І СВІТ ПІСЛЯ "11 ВЕРЕСНЯ" ТА АНГЛІЙСЬКА МОВА

У статті аналізуються лексико-фразеологічні інновації англійської мови, які відображають наслідки міжнародного тероризму останніх років і боротьби з тероризмом, розкриваються деякі нові словотворчі моделі і засоби. Стаття написана на матеріалі теоретичних та періодичних видань останніх років.

Говорячи про наслідки терористичних актів – в Америці у вересні 2001 року, а також тих, які здійснюються сьогодні у різних частинах земної кулі, про наслідки війни з тероризмом, – і оцінюючи вплив цих трагічних подій на життя американців і мешканців всієї нашої планети, було б важко (і навіть недоречно) виділити якісь позитивні аспекти такого впливу, якщо не зважити на деякі уроки, зроблені на основі трагічних подій.

Принаймні політичні діячі, аналітики і соціологи єдині в тому, що події 2001 року об'єднали американську націю. "Захист батьківщини" (*homeland defense*) стає справою життя для мільйонів простих американців, які виступають під лозунгом "Ми всі зараз є солдатами" [1: 36]. Набуває, наприклад, нового змісту поняття "місцеве спостереження", яке виникло декілька десятиліть тому разом з відповідним словосполученням (*neighborhood watch*) для позначення добровільних об'єднань громадян певного району, селища на допомогу поліції з охорони громадського порядку (своєрідні "народні дружини").

В умовах "післявересневих реалій" члени таких об'єднань перетворюються на "воїнів внутрішнього фронту" (*home-front warriors*), охороняють об'єкти, які можуть стати мішенню для терористичних нападів, тренуються в готовності діяти в умовах надзвичайних обставин (*disaster preparedness*). Навіть серед комп'ютерних "хакерів" виникла категорія, яку називають "хакерами-патріотами" (*patriot hackers*). Із "патріотичних покликань" вони "зламують" комп'ютерні системи тих осіб чи організацій, які, на їх думку, мають відношення до тероризму і ставляться до США вороже.

У США почали розрізняти досить об'ємну категорію соціально активних одружених жінок, які вважають, що безпека країни є найбільш важливою національною проблемою (звідси і їх назва – "*security mom*"), і які тому підтримують всі урядові заходи у боротьбі з тероризмом, навіть такі дії, що порушують права громадян. Відзначимо, що новоутворення "*security mom*" є одним з останніх неологізмів, які були створені за аналогією з складеним словом "*soccer mom*". Останнє виникло наприкінці двадцятого століття у зв'язку зі зростаючою активністю жінок як виборців і виокремленням цієї групи політологами як такої, що найбільш впливає на хід виборчих кампаній. Композит "*soccer mom*" означає одружену представницю середніх класів, яка не працює і займається вихованням дітей (вона відвідує всі футбольні матчі, в яких беруть участь її діти, чим і вмотивована дефініція такої жінки). Надалі слово "*soccer mom*" слугувало зразком для цілої серії неологізмів, які означають категорії одружених жінок залежно від стилю життя, професії, інтересів, наприклад, *chef mom*, *computer mom*, *cutting-edge mom*, *welfare mom*.

Вважається, що головним негативним результатом подій 11 вересня 2001 року було прийняття законів і заходів, які обмежують конституційні права американців. Громадські діячі впевнені, наприклад, що в історію ХХІ століття увійде не тільки дата "11 вересня 2001 року", але і "26 жовтня 2001 року", коли президент Буш підписав закон, відомий широкому загалу як "Американський патріотичний Акт". Відзначимо, що поняття "тероризм" у ньому визначається настільки широко, що американський громадянин, який пожертвував гроші закордонній організації, може бути звинувачений у наданні допомоги терористам, а відвідування веб-сайту іноземною мовою може слугувати підставою для арешту [2: 18].

Поставлене американським урядом завдання "нульового терпіння" (*zero tolerance*) стосовно терористичної діяльності, тобто непримиренної боротьби з її проявами, створює, зокрема гостру проблему: як збирати всю інформацію, необхідну для протистояння тероризму, без перетворення Америки на "шпигунську державу" (*intelligence state*) [3: 135]. Засоби масової інформації нерідко пишуть про порушення прав осіб, затриманих за підозрою в тероризмі (такі особи позначаються евфемістичною фразою "*special interest detainee*"). Оскільки, згідно з американськими законами, засоби фізичного впливу на заарештованого заборонені, то американська Феміда останнім часом стала практикувати таємне відправлення підозрюваних "арабських терористів" у Єгипет і деякі інші країни, де засоби фізичного і психологічного впливу на заарештованих вважаються за норму в роботі правоохоронних органів. Подібна практика отримала назву "тортури за дорученням" (*torture-by-proxy*), хоча існує й офіційне, досить пом'якшене, її визначення – (*extraordinary rendition*).

Дані свідчать, що з початком "ери 12 вересня" (*The September 12 Era*) змінюється стиль життя мільйонів американців. Для багатьох ці зміни розпочалися зі зміни місця роботи, пошуком такої діяльності, яка б приносила моральне задоволення. Дослідники звертають увагу, зокрема, на підвищення цікавості молоді до вчительської професії, до волонтерської роботи по лінії Корпусу Миру. Створюється спеціальне словосполучення для позначення людини, що змінює сферу своєї діяльності внаслідок стресу, занепокоєння, викликаних нападами терористів – "*post-traumatic job-switcher*".

Статистичні підрахунки вказують на те, що за останні декілька років більше кількість американців, які переїзять з великих міст у менші, віддаючи перевагу проведенню якомога більше часу вдома, у своїй "печері", тому такий "печерний спосіб життя" набув позначення неологізмом *caving*. Серед чинників, що впливають на перехід багатьох американців до такого способу життя, є фактор, який отримав назву *post-9/11 cocooning factor*. Слід зауважити, що слово *cocooning* було створене наприкінці 70-х років ХХ століття футурологом Ф. Попкор-

ном для позначення тенденції усамітнення або замкнення у сімейному колі з метою уникнення "стресу повсякденного життя".

Вплив трагічних подій на фізичне та психічне здоров'я багатьох американців вилився у поширення цілого ряду захворювань та патологічних змін, які поєднуються під спільною назвою "хвороба 11-го вересня" (*9/11 afflictions*). В умовах "епідемії страху" розвинулася "масова істерія", позначувана останнім часом переважно евфемістичним словосполученням – *mass sociogenic illness*. Вважається, що одним із способів позбавлення "пост-травматичного стресу" є "гумор терору" (*terror humor*), який став характерною рисою молодіжного мовлення, особливо відразу після вересневих подій. Так, наприклад, вираз *September 10* означає у молодіжному жаргоні щось неважливе, несуттєве; словосполучення *Twin Towers* означає різновид героїну, неприбрана, брудна кімната також порівнюється з вежами-хмарочосами після актів тероризму та позначається за допомогою виразу *ground zero*; створюються "гіперболічні неологізми" типу *weapons-grade salsa*.

Виникла економіка, яку ділова преса охрестила "економікою страху" (*fear economy*). До неї належать численні військові компанії та фірми, що займаються наданням безпеки. Ці ділові підприємства почали наживатися на "терофобії" (*terrorphobia*), що охопила значну частину населення США. У найближчі роки, за даними журналу "Fortune", лише приватний сектор витратить декілька мільярдів доларів на заходи "надання безпеки від тероризму" (*to terror-proof*) [4: 12-13]. З іншого боку, помітне зниження активності споживачів у США під час іракської війни аналітики пояснюють так званім "ефектом Сі-Ен-Ен" (*CNN effect*), тим фактом, що під час війни чи іншої кризової ситуації споживачі приділяють значну частину свого вільного часу теленовинам замість "шопінгу". Трагічні вересневі події та їх наслідки впливають також на мистецтво. У Великобританії, наприклад, було поставлено "терористичну оперу" (*terrorist opera*), в основу лібрето якої було покладено долю молодої мусульманської жінки, котра навчалася в Англії і була залучена до терористичної організації.

Негативні зміни у свідомості американців найбільш очевидно проявляються у більш підозрілому ставленні до імігрантів та до своїх співвітчизників арабського походження. Напад терористів у 2001 році, на думку аналітиків, послугував для американських політичних та громадських діячів поштовхом для поширення "анти-ісламської кампанії" [5: 72]. Ціла низка інновацій відображає вороже ставлення до людей "арабської й мусульманської зовнішності". Його стали називати "новим антисемітизмом", "ефектом 11-го вересня" (*September 11 effect*).

Словосполучення *racial profiling* виникло в американському варіанті англійської мови для позначення практики зупинки дорожньою поліцією автомобілів з темношкірими водіями чи пасажирями, оскільки у свідомості американців, особливо захисників правопорядку, затвердився стереотип негрів як найтипівіших правопорушників. Як наслідок – значення цього словосполучення розширюється та починає означати упереджене стереотипне ставлення до представників певних расових, етнічних, релігійних груп як до злочинців, причому після 11 вересня 2001 року об'єктами такого ставлення стають мусульмани взагалі та араби зокрема.

Оскільки араби та мусульмани стали досить часто вважатися *personae non grata* як пасажирі повітряного транспорту, то в останні роки почали оперувати поняттями "подорож літаком "в коричневому вигляді" (*flying while brown*), "подорож літаком "у мусульманському вигляді" (*flying while Muslim*), які відображають політику нинішнього "расового профілювання". Словосполучення *racial profiling* може конкретизуватися і в "більш сучасній формі" – *ethnic profiling* [6: 145]. Слід відзначити, що словосполучення *racial profiling* стало зразком для цілого ряду інших інновацій. Були створені, наприклад, неологізми *facial profiling* – "сканування відеовідбитків обличчя для ідентифікації підозрюваних у скоєнні злочинів", *linguistic profiling* – "аналіз особливостей мовлення людини для визначення його етнічної, соціальної приналежності".

Не лише Америку, але й Європу охопила хвиля "ісламофобії", різко зростає кількість нападів на мусульман, з чим пов'язано розповсюдження іменника *Islamophobia* та прийменника *Islamophobic* для характеристики підозрілого, ворожого ставлення до мусульман у європейських країнах. Соціологічні опитування, проведені у 2002 році у США і дев'яти мусульманських країнах, свідчать про глибоку взаємну ворожнечу між Америкою та мусульманським світом. З одного боку, лише четверта частина американців дає позитивну оцінку мусульманським країнам, а з іншого – дві третини жителів ісламських країн негативно оцінюють США, причому більшість з них вважають Америку "аморальною та безбожною" [7: 4].

Ісламські ідеологи, піддаючи нищівній критиці "європейсько-американську" цивілізацію, використовують таку логіку: на Заході стверджують, що їх цивілізація "тримається" на свободі. Однак "свобода" означає все більше зняття обмежень, у тому числі необхідних для існування самої цивілізації, з чого виходить, що Західна цивілізація прийде до власного знищення [8: 8].

Водночас збільшення напливу мусульманського населення у країни Заходу призвело не просто до формування у цих країнах спільнот, але й до їх небажання "розчинятися у західній культурі", прагнення зберегти свою етнічну самобутність. Це, як не дивно, є особливою характеристикою для молодого покоління мусульман, які повинні були швидше та легше асимілюватися на Заході. Тому виникає спеціальне визначення такого покоління – *Generation M* (де аббревіатура *M* означає "*Muslim*") за аналогією з такими номінаціями теперішнього покоління, як *Generation X*, *Generation Y* [9: 26].

Представники правоохоронних органів наголошують, що політика "расового профілювання", тобто стереотипно-підозрілого ставлення до людини певної раси чи культурно-етнічної групи, виявилася взагалі неефективною, коли мова йде про викриття злочинців. Використання цієї "методики" не сприяло, наприклад, затриманню бодай би одного терориста. Саме тому замість "расового профілювання" пропонуються інші види "профілювання". Так, під "розумним профілюванням" (*smart profiling*), яке називається ще "антипрофілюванням" або "оберненим профілюванням", розуміють виведення з числа потенційних підозрюваних певних людей,

які не можуть бути злочинцями, незалежно від їх расово-етнічної приналежності. Висока частотність функціонування виразу *racial profiling* призводить до його еліптичного скорочення до лексеми *profiling*, а дієслово *to profile* набуло тим самим додаткового вузького значення "виділяти представників певної раси чи етнічної, релігійної групи та ставитися до них упереджено, з підозрою".

Напередодні війни з Іраком і протягом цієї війни уся Америка розділилася, фактично, на два табори: прихильників війни (*pro-troops, support-our-troops Americans*) і виступаючих проти війни за мир (*antitroops Americans, Americans for peace*). Створюються патріотичні громадські організації, серед яких виділяється, наприклад, досить багаточисельна добровільна "Організація американців за перемогу над тероризмом" (*Americans for Victory over Terrorism – AVOT*). Слово *belligerati* (*belligerent + literati*) було створене для позначення авторів художніх творів, які пишуть "агресивним стилем", проте після вересневої трагедії воно використовується для позначення відомих представників інтелігенції, які проводять пропаганду імперіалізму, війни, виступають за використання воєнної сили проти країн, які підтримують терористів.

Водночас зазначимо, що лексема *belligerati* створена за прикладом слова *glitterati* (*glitter + literati*) і підтверджує думку лінгвістів про те, що в англійській мові функціонує новий афікс *-erati* "люди, відомі в певній сфері". Цей афікс спочатку використовувався лише в американському варіанті англійської мови, а сьогодні розповсюдився і в інші національні варіанти. У минулі десятиліття утворення з цим елементом включали такі одиниці, як *culturati, cyberati, digerati, glamorati, journalati, smackerati, soccerati*. Цей афікс виступає прикладом того, що телескопія є джерелом зародження нових словотворчих елементів.

Розглядаючи новоутворення, які співвідносяться зі ставленням американського суспільства до війни, відзначимо й неологізм *berhawk*, який виник для позначення "суперяструба", людини з ультрамілітаристськими поглядами (його синонімом є також інновація *hyperhawk*). У цьому випадку йдеться про ще один словотворчий елемент – префікс *ber-*, запозичений з німецької мови, що виступає успішним конкурентом до префікса *super-*. Серед розповсюджених неологізмів останнього часу з цим префіксом можна навести приклади таких слів, як *berachieving, berathlete, bercollection, bercomputer, bermom, berproducer, berterrorist*.

Усунення режиму Саддама Хусейна означало, що іракська проблема знаходилася лише на початку її розв'язання. Після офіційно оголошеного закінчення війни англо-американські війська в Іраку зіштовхнулися з масовим рухом проти окупації цієї країни, з так званим "антиокупаціонізмом" (*anti-occupationism*). До весни 2004 року "антиокупаціонізм" переріс у справжні народні повстання проти "сил коаліції", у результаті яких загинуло більше людей з обох сторін, ніж під час сорокаденної війни.

Актуальною проблемою тому є передача влади окупаційними силами місцевому населенню і будівництво "постсаддамівського Іраку". Серед лінгвістів певний час велася дискусія з приводу варіантів словесного визначення цього процесу. Відомий американський філолог, журналіст У. Сефайр, наприклад, розглядав як потенційні номінації такі одиниці, як *Iraqi-ization, Iraqization, Iraqianization, Iraqumentation, Iraqification* [10; 11]. Спостереження показують, що саме останній варіант можливих номінативних засобів – слово *Iraqification* – стало найбільш уживаним для визначення відзначеного процесу. Передача правління від окупаційних сил місцевим громадянським формуванням супроводжується процесом "очистки" державних і громадянських установ від прихильників Саддама Хусейна, функціонерів та активних членів правлячої у ті часи партії "Баас". Цей процес одержав назву "де-Баасифікації" (*de-Ba'athification*).

Гостро стоїть питання про залучення світового співтовариства до процесу будівництва нового Іраку, з чим пов'язане функціонування нового дієслова *multinationalise*. Ще під час військових дій весною 2003 року прем'єр-міністр Великої Британії Тоні Блер говорив про початок нової війни – війни за повоєнний Ірак. Так звані "багатосторонники" (*multilateralists*), очолювані Францією та Німеччиною, вимагають, щоб ООН відіграла головну роль у перебудові Іраку. Вони вважають, що так можна "легітимізувати незаконну війну США" [12: 42].

У 60-ті роки ХХ ст. "обумовленістю" необхідності американського військового втручання у В'єтнамі послужила "теорія доміно". Згідно з цією теорією, захоплення комуністами влади в одній країні, зокрема в одній із країн Південно-Східної Азії, призведе до того, що й інші країни регіону впадуть, як кісточки доміно, жертвами комуністичних переворотів. Перед війною з Іраком посилено пропагувалася "теорія демократичного доміно" (*democratic domino theory*), яка стверджує, що звільнення однієї країни від авторитарного диктаторського режиму і встановлення демократії (малися на увазі, звичайно, мусульманські країни) призведе й до демократичних змін в інших країнах регіону. Ця теорія, таким чином, виправдовувала нинішні американські "антитерористичні" війни, які ставлять за мету "зміну режиму" (*regime change*).

"Друга війна у Затоці", вважають аналітики, викликала так званий "Іракський ефект" (*Iraq effect*) – цілком обґрунтовані побоювання інших країн, особливо азіатських, що США буде нав'язувати їм свою "силову волю" та політику "зміни режиму". Крім того, можна говорити про "кризу сприйняття" Америки з боку навіть більш-менш лояльних до неї мусульманських країн (*perception gap*). Якщо перед війною з Іраком засоби масової інформації писали про те, що ця війна буде стимулювати пожвавлення американської економіки та ввели поняття "дивіденд війни" (*war dividend*), то після закінчення воєнних дій вони почали писати про вигоди для країн Близького Сходу, які будуть отримані у результаті заміни диктаторських режимів демократичною формою правління, і оперували вже поняттям "дивіденд реформ" (*reform dividend*). Слід зазначити, що поняття "дивіденд війни", "дивіденд реформ" та відповідні словосполучення для їх відображення (*war dividend, reform dividend*) з'явилися за аналогією до поняття "дивіденд миру" (*peace dividend*), яке виникло наприкінці 80-х років ХХ ст. у зв'язку з переходом від політики "холодної війни", гонки озброєнь, що характеризували відносини між Західним та комуністичним світом, до політики співробітництва.

Проблема тероризму на Близькому Сході багато у чому пов'язана, як відомо, з протистоянням ізраїльтян та палестинців. Ізраїльсько-палестинський конфлікт триває вже багато десятиріч, він почався ще до народження самої країни Ізраїль. Обидві конфліктуючі сторони фактично застосовують "асиметричну стратегію", під якою, як зазначалось вище, розуміється, передусім, використання тактики тероризму. З черговою спробою урегулювання цього конфлікту пов'язане широке поширення весною 2003 року складного слова *road map*, саме яке й означає план вирішення ізраїльсько-палестинського протистояння шляхом створення палестинської держави. Висока частотність функціонування цього слова призвела до значного поширення контекстів його вживання, до набуття цим словом більш широкого значення, а саме "план, програма".

Хоча ще зарано говорити про всі негативні наслідки "антитерористичних" воєн, прогнози політиків та вчених є вкрай песимістичними, бо в них наголошено на непередбачуваності наслідків з урахуванням такого широкого масштабу війни. Необхідно зазначити, що тільки зараз по-справжньому проявляються "післяефекти" Першої війни у Затоці 1991 року, хоча вона є незіставною з нинішніми воєнними діями (перша війна називалася "низькоінтенсивним конфліктом" – *low intensity conflict*). Так, застосування у "першій війні" боєприпасів зі збідненим ураном (*depleted uranium, DU*) призвело в останні роки до стрімкого підвищення захворювань на рак в Іраку, особливо у дітей, і вчені пишуть про "хіросимську епідемію" – *Hiroshima epidemic* [13: 159].

Оскільки під час "першої війни", на відміну від теперішньої, бойові операції проводилися лише на незначній території Іраку, під час якої застосовувався не тільки "збіднений уран" у протитанкових боєприпасах, але й більш витончені засоби вбивства, то можна передбачити виникнення й інших "епідемій". Так, останнім часом отримала розповсюдження абревіатура *GWS (Gulf War Syndrome)*, яка слугує для позначення цілої низки патологічних змін в організмі учасників Першої війни у Затоці. Така патологія включає відчуття втоми, головні болі й болі у суглобах, порушення пам'яті, проблеми зі сном.

Вчені вважають, що незабаром подібні синдроми будуть ще більш масовими серед ветеранів іракської війни 2003 року. Ще під час цієї війни у багатьох учасників проявилися фізичні й психологічні проблеми, створені "бойовою стресовою ситуацією", тому в діючу армію направлялися спеціальні загони, які включали психологів і соціальних працівників. Такі загони отримали офіційну назву *combat stress teams*.

Науковці стверджують, що "новий світовий порядок" (*New World Order*), який склався внаслідок реалізації США "доктрини Буша" під гаслом боротьби з тероризмом, – це "однополярний світ" (*unipolar world*), а провідні європейські країни виступають за "мультиполярний світ" (*multipolar world*), проти американських "унілатералістів" (*unilateralists*), що прагнуть наодинці правити долю світу. Вчені підкреслюють, що сьогодні не йдеться про рівноправні партнерські відносини між Америкою і європейськими країнами, оскільки "розрив влади" (*power gap*) є настільки великим, що його можна виразити дуже просто: у США є вся влада у вирішенні світових проблем, а у європейських країн її немає.

Таким чином, наведені матеріали свідчать, що наслідки терористичних актів і терористичних воєн останніх років знаходять помітне відображення у сучасній англійській мові, збагачуючи її, зокрема, значним числом лексико-фразеологічних інновацій, сприяючи реалізації деяких нових тенденцій у системі словотвору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Annas G. Terrorism and Human Rights // In the Wake of Terror. Medicine and Morality in a Time of Crisis. – Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2003. – P. 33-49.
2. Paretsky S. The New Censorship // New Statesman. – 2003. – June 2. – P. 18-20.
3. Heymann P. Terrorism, Freedom and Security. Winning Without War. – Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2003. – 265 p.
4. Davis M. Dead Cities. – New York: New Press, 2002. – 432 p.
5. Bennett W. Why We Fight. Moral Clarity and the War on Terrorism. – New York: Doubleday, 2002. – 170 p.
6. Morris D. Off with Their Heads. Traitors, Crooks and Obstructionists in American Politics, Media and Business. – New York: Regan Books, 2003. – 343 p.
7. Regan T. Mutual enmity // The Christian Science Monitor. – 2002. – March 5. – P. 4.
8. Scruton R. The West and the Rest. Globalization and the Terrorist Threat. – Washington: ISI Books, 2002. – 187 p.
9. Power C., Dickey C. Generation M // Newsweek. – 2003. – Dec. 1. – P. 26-28.
10. Safire W. Merchants of Dismay Exploiting Iraqi Unrest. – 2003. – The New York Times. – Sept. 7. – P. 6.
11. Safire W. The Etymon Code. // The New York Times Magazine. – 2003. – Sept. 28. – P. 26.
12. Blair T. Building a New Multilateral World // Business Week. – 2003. – Apr. 21. – P. 42.
13. Schechter D. Media Wars. News at a Time of Terror. – New York: Rowman and Littlefield, 2003. – 234 p.

Матеріал надійшов до редакції 16.03.2005 р.

Зацный Ю.А. Америка и мир после "11 сентября" и английский язык.

В статье анализируются лексико-фразеологические инновации английского языка, отражающие последствия международного терроризма последних лет и борьбы с терроризмом, раскрываются некоторые новые словообразовательные модели и средства. Статья написана на материале теоретических и периодических изданий последних лет.

Zatsnyi Yu. A. Post 9/11 America and world.

The article analyzes the English vocabulary replenishment in the wake of 9/11 and war on terror military campaigns. Some consideration is also given to the new trends in the English word-formation.